

gik det noget langsommere med Overgangen fra Fæste til Selveje under Len og Stamhuse end under det frie, mere private Fæstegods, og ifølge Lens og Stamhuses hele ejendomsretlige Stilling var det ret naturligt, at man paa det Tidspunkt søgte at begrænse Lovforslaget, for maaske, naar det begrænsedes til Len og Stamhuse, snarere at faa det gennemført. Ogsaa da blev Sagen imidlertid afvist, og denne Gang af Regeringen, som afviste den med den Begrundelse, at Almenvellet ikke kræver en saadan Foranstaltning.

Naar der i Perioden fra 1883 til 1903 ikke hørtes meget til Fæsternes Krav om tvungen Afløsning, var Grunden vel dels den, at man under de daværende parlamentariske Forhold her i Landet ansaa det for haabløst at fortsætte, og dels den, at Ejendomspriserne var faldende, saa Fordelen for Fæsterne ved Køb var væsentlig mindre end i den opadgaaende Periode fra 1840 til 1882. Derimod har der altid i den moderne Tid været en Uvillie mod Fæsteforholdet, fordi det gjorde Fæstebonden mindre fri og uafhængig end hans Standsfæller med Selvejendomsret. Det voldte i Almindelighed Fæstebønder store Vanskeligheder at faa nye og tidsvarende Nybygninger. Dette afholdt dem igen fra at gaa over til en mere moderne Drift med udvidet Dyrkning af Foderafgrøder, der, for at kunne udnyttes med fuld Fordel, kræver en betydelig Forøgelse af Malkekvæget og Husdyrbruget i Almindelighed. Men naar de dertil fornødne Bygninger ikke kunde skaffes til Veje uden Vanskelighed, afskar man derved Fæstebønderne fra at blive delagtige i den nyere Tids egentlige og betydelige Fremskridt i dansk Bondebrug. Der fandtes naturligvis enkelte Undtagelser. I flere Egne af Landet stillede Godsejerne sig meget velvilligt, men disse Tilfælde er dog som Undtagelser at betragte. Fæsteforholdet foranledigede ogsaa, at Bonden var afskaaret fra at gøre Brug af den udstrakte Realkredit, som vore Kreditforeninger efter 1851 har sat den danske Bondestand i Stand til at benytte sig af. Man være Tilhænger eller Modstander af denne Pantsætning — derom kan der være meget delte Meninger, og der er meget delte Meninger derom —, det kan imidlertid ikke nægtes, at ved Hjælp af denne Laangivning har det været muligt for vor Bondestand i Almindelighed at indføre den nyere Tids Forbedringer i Landbruget i et Omfang og i et Tempo, som vilde have været umuligt

i det den Gang forholdsvis fattige Danmark, hvis Brugen af fremmed Kapital havde været afskaaret.

Gennemførelsen af disse Forbedringer i Landbruget havde været ugørlig, hvis Realkrediten ikke var bygget op paa et saa solidt og for Kapitalen saa tillidvækkende Grundlag, som Tilfældet har været. Men at dette ogsaa har haft sine Skyggesider, endog væsentlige Skyggesider, er let paaviseligt. Dog formener jeg, at det var saare heldigt for vort Folk, at Fæste var blevet afløst langt tilbage i Tiden, allerede fra 1792, og saaledes, at endog 60 pCt. var afløst i 1838. Der var kun 40 pCt. af det oprindelige Fæste tilbage. Det fordelte sig saaledes, at Halvdelen af Bondejorden paa Øerne og en Fjerdedel af Jorden i Jylland paa dette Tidspunkt var Fæstejord. Det har altsaa efter min Opfattelse været en heldig Afløsning, som har fundet Sted saa tidligt, thi derved er det blevet muligt for de tidligere Fæstebønder, som er blevet Selvejere, at faa Andel i den meget betydelige Værdistigning af Jorden, som ellers vilde være faldet Godsejerne og Lensbesidderne til gode. For de Fæstejorders Vedkommende, som endnu ikke er afløste, kan der ikke være Tvivl om, at Ejerne har taget de i den moderne Tid meget store Værdistigninger af Jorden. Selv om man ved en noget langsommere Overgang til Selveje og dermed forbundne langsommere Prioritering af Landets Jord havde bevaret en vis teoretisk større Uafhængighed i Forhold til Udlandet og den internationale Kapital, tror jeg dog, jeg tør fastslaa, at den Omstændighed, at Selvejerbonden har været med til at indkassere Værdistigningen af Jorden i de forløbne 50—60 Aar og endnu tidligere, har bevaret vort danske Samfunds demokratiske Karakter og jævne Overgang indenfor de forskellige Erhverv og Stænder paa en for vort Folk meget heldig Maade. Det havde naturligvis været langt bedre, det indrømmer jeg gerne — og jeg er endog med til at agitere for den Opfattelse —, om vort Folk mange Aartier tilbage havde forstaaet Betydningen af, at Samfundet havde faaet Andel og en i og for sig berettiget Andel i de Værdistigninger, der har fundet Sted. Det havde været bedre, om hele Folket havde faaet en passende Andel i den naturlige Stigning, men naar det nu ikke har kunnet finde Sted, og det viser Erfaringen, at det ikke har, skønner jeg, at det har været en Lykke for vort Folk, at ikke alene de faa Godsejere og Lensbesiddere har indkasseret